

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI TÜRKİYE’SİNDE OLAĞANÜSTÜ EKONOMİK KARARLAR: MİLLİ KORUNMA KANUNU VE VARLIK VERGİSİ

İBRAHİM MERT ÖZTÜRK*

ÖZET

Henüz 20 yaşını doldurmamış genç Cumhuriyet, ekonomik reformlarını gerçekleştiremeden İkinci Dünya Savaşı ile karşı karşıya kalmıştı. Çok çetin bir dış politika mücadelesine sahne olan dönem, uygulanan aktif tarafsızlık ve denge politikalarıyla dışarıda çoğu zaman başarılı görülen bir mücadele ile atlatıldı. Ancak iç politikada ve özellikle ekonomi alanında büyük güçlüklerle karşılaşıldı. Tam bir ayakta kalma savaşı olarak adlandırabileceğimiz çalışmalar zaman zaman büyük eleştirilere maruz kaldı. Alınan ekonomik tedbirler bu eleştirilerin odak noktasındaydı. 1940 yılının Ocak ayında kabul edilen “Milli Korunma Kanunu” ve Kasım 1942’de yürürlüğe giren “Varlık Vergisi Kanunu” günümüze kadar süren tartışmalara neden oldu. Bir kesim tarafından çok haklı görülüp, devletin varlığını sürdürmesini sağladığı düşünülen bu uygulamalar diğer bir kesim tarafından haksızlık ve acımasızlık olarak nitelendirildi. Kesin yargıların hem dönemin koşullarını göz ardı ederek hem de nedenleri irdelemeden verildiği noktalar oldu. Haklı ve haksız yanlar bir teraziye konulamadı. İşte bu noktada, çıkarılan kanunların, daha geniş bir pencereden incelenmesi gerekliliği ortaya çıktı.

Anahtar Kelimeler: Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, Devletçilik, Azınlıklar

---

*Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi ozturkmert@hotmail.com

THE EXTRAORDINARY ECONOMIC DECISIONS OF TURKEY IN WORLD WAR II: THE NATIONAL PROTECTION LAW AND THE WEALTH TAX ACT

ABSTRACT

Yet under the age of 20, the young Turkish Republic were faced the Second World War before realizing its economic reforms. The struggle of a very tough foreign policy period has been overcome successfully by implementing active neutrality and stability policies. However, difficulties have been encountered in domestic politics, especially in the area of economics. The efforts to survive faced tremendous criticism from time to time. Economic measures taken were in the focal point of these critics. The “National Protection Law” which has been adopted in January, 1940 and the “Wealth Tax” which has been entered into force by November, 1942 have caused controversy to the present day. On the one hand, some might thought that these implementations were quite right and just, on the other hand, they have been described as unfair and cruel. Disregarding the exact conditions of that period as well as the reasons for judgement, certain jurisdictions has been made by prejudice. The right and wrong sides of the Turkish Government’s decisions could not be evaluated appropriately. At this point, the necessity of a wider examination appeared for these mentioned laws enacted.

Keywords: National Protection Law, Wealth Tax, Statism, Minorities

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonrası tüm Dünya’da olduğu gibi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde de ekonomik zorluklar ve bunalımlar baş göstermiştir. Özellikle, henüz ekonomik temellerini sağlam atamamış bir ülke olan Türkiye, bir de 1929 yılının “Büyük Buhran” bunalımıyla da karşı karşıya kalınca aşılması güç sorunlar ortaya çıkmıştır. Tüm bunlara rağmen 1930’lu yıllarda uygulanan devletçi politikalar ve “Birinci Sanayi Planı” adı altında başlatılan akılcı açılımlarla, küçümsenemeyecek bir başarıya ulaşılmıştır. Ancak, 1939 yılına geldiğimizde, İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte gelinen ortam, yakalanan iyimser havayı tümüyle değiştirmiştir. Savaşa girmemesine rağmen Türkiye için hem siyasi hem de ekonomik açıdan son derece sıkıntılı bir dönem başlamıştır. Sürekli bir savaş riskiyle geçen yıllar çeşitli tedbirlerin alınmasına yol açmış ancak bu tedbirlerle birlikte ekonomik olarak sürekli bir geri gidiş söz konusu olmuştur. 1938-1945 yılları arasında gayri safi milli hâsılda sabit fiyatlarla

% 27'lik bir gerileme yaşanmıştır. Sanayi kesimindeki % 23'lük, tarım kesimindeki ise % 35'lik bir azalma olmuştur.¹ Bu geri gidiş, hem halk arasında hem de tüccar ve sanayiciler arasında bir panik havası doğurmuş, üstüne üstlük bu ortamdan yararlanmaya çalışan bir kesimin de ortaya çıkmasına imkân vermiştir.

Tüm bu gelişmeler sonucunda devlet tarafından bazı sert ve günümüzde dahi çok tartışılan bir takım kanunlar uygulamaya konulmuştur. Bunlardan ilki, yazımızda da detaylı olarak yer vereceğimiz “Milli Korunma Kanunu”, ikincisi ise yazımızın daha geniş bir kısmını oluşturan, 1942 yılında yürürlüğe giren ve hem Türkiye’de hem de Dünya’da büyük yankılar uyandıran “Varlık Vergisi Kanunu” dur. Bu iki uygulamanın nasıl yapıldığı, nelere yol açtığı ve bu uygulamalardan sonra “Devletçiliğin” ve Türkiye’nin geçirdiği değişimler yazımızın ana karakterini ortaya koymaktadır. Bu yazıda, özellikle bahsedilen uygulamaların, savaş yılları sonrasına nasıl yansıdığına dair çıkarımlar ve Türkiye ekonomik ve siyasi hayatına olan etkileri çeşitli bakış açılarından ele alınmaya çalışılmıştır.

Bölüm I - 1930-1939 Arası Türkiye’de Ekonomik Durum ve Uygulanan Politikalar

1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi’nde her ne kadar karma ekonomik model benimsense de, özellikle 1932 yılından itibaren Türkiye ekonomisinde devletçilik görüşü hâkim olmuştur.² Bunun en temel nedenlerinden biri 1930’da Dünya’nın içinde bulunduğu genel ekonomik kriz ve özel sermaye birikiminin yetersizliği olmuştur. 21 Mayıs 1930 tarihli hükümet programında, İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlara ve uygulanmaya başlayan liberal politikalara göre ekonomik politikada değişikliklerin izleri görülmüştür. Devletin ekonomiye müdahalesi ve düzenleyici rolü vurgulanmıştır. Nitekim Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ve Ticarete Tahsisin Men’i ve İhracatın Murakabese Kanunu ile Merkez Bankası’nın kurulması da aynı yıl içinde, devletin ekonomideki daha aktif rolünü gösteren uygulamalar olmuştur.³ Bunların ışığında genel olarak 1930-39 dönemine “Cumhuriyet’te Devletçilik Dönemi” denilebilir. Nitekim Cumhuriyet sonrasında kurulan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası,

¹ Ahmet Makal, “65. Yılında Koruma Kanunu, Çalışma İlişkileri ve İş Mükellefiyeti”, *Tartışma Metinleri*, No.76 Ankara Üniversitesi, (Eylül 2004), s. 4.

² Coşkun Can Aktan vd., *Vergi, Zulüm ve Facia: Türkiye Cumhuriyeti’nde Varlık Vergisi Gerçeği*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2003, s. 6.

³ Hüsnü Erkan, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Türk Ekonomisinde Temel Dönüşümler – Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Türk Ekonomisi*, 2007, s. 34 – 35.
<http://www.konrad.org.tr/Wirtschaft%202007%20tr/06Erkan.pdf>

Sümerbank, Etibank, Türkiye Şeker İşletmeleri A.Ş. vb. birçok KİT bu devletçiliğin birer ürünü olmuştur.⁴ 1932-39 yılları arasında Devletçilik uygulamaları çerçevesinde Kamu İktisadi kuruluşlarının sayıları 31'den 111'e çıkmıştır.⁵

Daha detaylı baktığımızda, 1931-32'de hazırlığı yapılan "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı" Mayıs 1934'te uygulamaya konulmuştur. Böylece devlet öncülüğünde sanayileşme, planlı biçimde gündeme gelmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi birçok KİT bu plan dâhilinde kurulmuş ve istenen başarıyı sağlamıştır. Bu KİT'ler, sanayileşmede büyük bir itici güç olmuş ve dokuma, maden, seramik, şişe, cam, porselen, kimya sanayilerinde toplam 16 fabrika hizmete açılmıştır.⁶ Tüm bu başarılar ile "Devletçilik", 1937'de Anayasa'ya da girmiştir.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı zamanından önce başarı ile bitirilmiştir. Sanayileşmede ciddi bir atılım sağlanmıştır. Enflasyonsuz bir ortamda bütçe kaynakları içinde yatırımlar gerçekleşmiş, "İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı" için 1936'da hazırlıklar başlamıştır. Daha kapsamlı, ara mallarının üretimine ve ihracata yönelik bir planlama hazırlanmışsa da, İkinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri yüzünden, 1938-1943 yılları için öngörülen bu planın uygulanması mümkün olmamıştır.⁷

Bölüm II - İkinci Dünya Savaşı ile Oluşan Ekonomik Durum ve Uygulanan Politikalar

1939-1945 yılları genel bir tanımla devletçiliğin duraklama yılları olarak adlandırılabilir.⁸ İkinci Dünya Savaşı sırasında hem siyasi hem de ekonomik olarak içinde bulunulan çok sıkıntılı dönem, özellikle ekonomi alanında daha sonra çok tartışılacak bazı politikaların uygulanmasını getirmiştir. Çıkartılan bir takım olağanüstü yasalar döneme damgasını vurmuş ve halen günümüzde dahi tartışılmaktadır. Bunlardan bir tanesi 1940 tarihli Milli Korunma Kanunu, diğeri ise 1942 tarihli Varlık Vergisi Kanunu'dur. Bu uygulamaları anlamak, arkasında yatan sebepleri incelemek doğru ve yanlışlarını görmek için öncelikle dönemin koşullarına bakmakta fayda olacaktır.

Dünya savaşa doğru giderken, Türkiye, son sekiz yılda devlet öncülüğünde planlı sanayileşme uygulamasıyla bazı atılımlar göstermiştir.

⁴ Coşkun Can Aktan, s.8.

⁵ Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, İstanbul, Creative, 2001, s. 98.

⁶ Hüsnü Erkan, s. 39.

⁷ A.g.m., s. 40.

⁸ Osman Yalçın, "Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, İstanbul: 2012, s. 321.

Atatürk'ün rehberliğinde, birçok iktisadi reform gerçekleştirilmiştir. Ancak 1938 yılında ülke Atatürk'ü kaybetmiş ve 1939 yılında, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, Cumhuriyet'in ilk yıllarından bu döneme kadar uygulanmış doğru politikalarda bazı aksamalar ve uygulama yanlışları ortaya çıkmaya başlamıştır. Her ne kadar savaşa katılmama politikası ile hareket edildiyse de, Savaş içinde yaşanan gelişmeler bunu hiç bir zaman garanti edebilecek durumu sağlamamış ve her an savaşa girilebilecek gibi, hazır durumda beklenmesi ve savunma giderlerinin artması, Savaş öncesi düzgün bir şekilde yürütülen “Denk bütçe” ilkesini sarsmıştır.⁹ Zaten bu dönemden önce bir savaş ekonomisi tecrübesi olmayan ve bu kavrama tamamen yabancı olan yeni Cumhuriyet oldukça hazırsızlık durumdadır.¹⁰ Bu tecrübesizlikle, savaşa girmeden savaş ekonomisinde olan Türkiye, savunma harcamalarını sürüm yoluyla, yani para basarak finanse etmiş, bu da Türkiye'nin enflasyon denen bela ile tanışmasına neden olmuştur.¹¹ Bununla birlikte, devletin ve zaten sınırlı olan özel sektörün yatırımları azalmış, neredeyse durma noktasına gelmiştir. Ayrıca, çalışan nüfusun büyük kısmının (1 milyona yakın) silâh altına alınması nedeniyle tarım ve sanayide üretim düşmüş, tüketim harcamaları ise hızla artmıştır. İthalat imkânsızlıkları ekonomideki mal stokunu azaltmış, toplam arz, toplam talebin çok altında kalmış ve ülkede genel bir panik havasının doğmasına sebep olmuştur.¹²

Ortaya çıkan parasal genişleme ve ithal mallarındaki kıtlık nedeniyle halkın piyasadaki mallara saldırması, buna karşılık tüccarın stok yapması da eklenince fiyatlar hızla yükselmeye başlamıştır.¹³ Bu durumla birlikte, üreticiler ve toptancı büyük tüccarlar stokçuluk, karaborsacılık gibi yollarla büyük kazançlar sağlamışlardır.¹⁴ Sonuç olarak, Atatürk döneminin taviz vermeden uygulanmaya çalışılan “Denk bütçe ve sağlam Türk parası” politikaları artık işlemez olmuştur.

Tüm bunlar CHP Hükümeti'ni harekete geçirmiştir. Öncelikli hedefler, mal kıtlığının doğurduğu sıkıntıları hafifletmek, bazı kişilerin ortaya çıkan durumdan yararlanarak aşırı kazançlar sağlamalarını önlemektir.¹⁵ Bunun için fiyat artışlarını önlemek zorunlu hale gelmiş ve sıkı bir fiyat denetim

⁹ A. Başer Kafaoğlu, *Varlık Vergisi Gerçeği*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002, s.29.

¹⁰ Ş. Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*: Cilt:2, İstanbul 1975, s. 208-209.

¹¹ Kafaoğlu, s. 30.

¹² Oktay Yenal, s.99.

¹³ A.g.e., s.99.

¹⁴ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2002*. Ankara: İmge, 2005. s. 99-100.

¹⁵ A.g.e., s. 101.

mekanizması ile piyasalara müdahale etmek şart olmuştur. Devletin ekonomiye müdahaleleri son derece artmıştır ve sonuç olarak bütün bu yaşananlar bizi “Milli Korunma Kanunu”nun yürürlüğe konmasına getirmiştir.

Bölüm III - Milli Korunma Kanunu Uygulaması ve Varlık Vergisi’ne Giden Yol

Bu kanunun temelleri dönemin İktisat Vekili olan Hüsnü Çakır’ın, hazırlanmasında ve sunulmasında ciddi emekleri olan “İktisadi Müdafaa Kanunu Tasarısı” ile atılmıştır. Daha sonra Başbakan Refik Saydam, 26 Aralık 1939’da “Milli İktisadi Korunma Kanun Projesi”ni CHP Grup Başkanlığı’na sunmuştur.¹⁶ Ancak bu proje, her ne kadar parti tarafından benimsense de yeterli gelmemiştir. Bunun üzerine Recep Peker’in başkanlığında yeni bir komisyon kurulmuştur. Komisyon 70 maddelik bir tasarı hazırlamış ve bu tasarının adı “Milli Korunma Kanunu” olmuştur.¹⁷ Böylece, Milli Korunma Kanunu, Başbakan Refik Saydam döneminde, 18 Ocak 1940 tarihinde kabul edilerek, 26 Ocak 1940 tarihinde, 3780 sayılı yasa numarası ile yürürlüğe konulmuştur.¹⁸ Kanunun tanımı 1. Maddesi ile verilmiştir: “*Fevkalade hallerde Devletin bünyesini İktisat ve Milli müdafaa bakımından takviye maksadıyla İcra Vekilleri Heyetince, bu kanunda gösterilen şekil ve şartlar dairesinde vazife ve salahiyetler verilmiştir.*”¹⁹ Bu demektir ki, Kanun ile yukarıda bahsedilen fevkalade hallerde, yani genel veya kısmi seferberlik, devletin bir harbe girmesi olasılığı ve Türkiye Cumhuriyeti’ni de alakalandıran yabancı devletlerarasındaki harp hali durumunda, Bakanlar Kurulu’na sınırsız diyebileceğimiz özel yetkiler verilmiştir.²⁰ 19 Şubat 1940 tarihinde ise, İsmet İnönü imzalı kararname ile kanunun birinci maddesine atıfta bulunarak, İkinci Dünya Savaşı’nın memleketin ekonomisine doğrudan tesir etmeye başladığı gerekçesiyle kanunun tatbikine başlanmıştır. Genel gerekçe şöyle izah edilmiştir:

¹⁶ Ş. Süreyya Aydemir, s.213.

¹⁷ A.g.e, s. 213.

¹⁸ Mustafa Albayrak, “Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı, 67, Cilt 23, Ankara, 2007.

<http://atam.gov.tr/demokrat-parti-doneminde-milli-korunma-kanunu-uygulamalari-1955-1960/>

¹⁹ Düstur, Milli Korunma Kanunu, 26.1.1940, Tertip: 3, Cilt: 21, Sayfa: 274.

²⁰ Milli Korunma Kanunu, 2008. <http://www.bilgininadresi.net/Madde/18569/Milli-Korunma-Kanunu>

“Son zamanlarda Avrupa’da hüküm sürmekte olan siyasî gerginlik nihayet müteaddit milletler arasında harp haline inkılâp etmiş ve böylece harp sahasına ve harp tehlikesine yakın ve hatta uzak memleketler fevkalâde ahval ve şartlar içinde kalmışlardır. Bu ahval, bilhassa süratli seyri sebebi ile hemen her tarafta Hükümetlerce alınan fevkalâde tedbirlerle karşılanmaktadır. Muhtelif memleketlerde Hükümetlere bu hususta verilen geniş salâhiyetler zikredilen ahvali en iyi ifade eyleyen alâmetlerdir. Memleketimizin halen Avrupa’da hüküm süren harbin dışında bulunduğu malûmdur. Bununla beraber, millî hayatımızda bu istisnâ ahvalin tesirlerini önlemek ve sair bakımlardan olduğu kadar, iktisadî bakımdan da tahaffuz ve tedafû tedbirler almak zarureti muvacehesindeyiz.”²¹

Yukarıda bahsettiğimiz yetkileri daha detaylı ele alırsak neden “neredeyse sınırsız yetkiler” olarak adlandırıldığını anlamak daha kolay olacaktır. Kanuna göre;

“Hükümet, halk ve ulusal güvenlik gereksinimlerini karşılayabilecek miktarda üretim yapmaları için sanayi ve maden şirketleri ile küçük sanat kooperatiflerini kontrol ederek, bunları istediği gibi yönlendirebilir ve bu amaca yönelik olarak şirketlere kredi, malzeme, işçi ve ihtisas elemanları temin edebilir. Hükümet, üretilen ürünleri maliyetin üzerine belirli bir kâr payı ekleyerek satın alabilir, gerektiğinde ürünlere bedeli ödenerek el konulabilir. Ayrıca, sahiplerine bedeli ödenmek kaydıyla un fabrikalarına, değirmenlere, diğer sanayi ve maden şirketlerine de el konulabilir. Hükümete, ihracat ve ithalat ile ilgili olarak çeşitli kısıtlamalar getirebilme yetkisi de verilmiştir. Yasa çerçevesinde vatandaşlar ücretli iş mükellefiyeti uygulamasına tabi tutulabilir. Hükümet tarafından tayin edilen iş yerlerinde çalışan işçiler, teknisyenler, mühendisler, uzmanlar ve diğer görevliler geçerli bir mazeret olmaksızın çalıştıkları yeri terkedemezler. Sanayi ve maden şirketlerinin sahipleri Hükümetçe lüzum görülen düzenlemeleri yerine getirmese, şirketlere el koyma dâhil çeşitli cezalar uygulanabilir.”²²

Daha sonra yapılan değişikliklerle tarımsal üretim de kanunun kapsama alanına alınmıştır. Muhtaç çiftçiye ödünç tohumluk verme gibi kanunlar çıkarılmıştır.²³ Bunlar göstermektedir ki, Milli Korunma Kanunu ile devlet neredeyse iktisadi her konuya müdahale edebilir duruma gelmiştir. Bunun yanında, kanunla birlikte hükümet ve belediyeler tarafından saptanan fiyatlara uymayanlara ve mal stok edenlere ağır cezalar getirilmiştir.²⁴

²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: VI, içtima: 1, Cilt: 8, s. 1.

²² Milli Korunma Kanunu, http://www.jeodezi.ktu.edu.tr/Arazi_Mevzuati/3780.pdf

²³ BCA, Kutu: 030-0-018, Yer: 97-124-5.

²⁴ Oktay Yenal, s. 99.

Bunun dışında 100 kuruşu aşan her türlü alım ve satımda fatura zorunlu hale getirilmiş, Milli Korunma Kanunu tatbik edildiği sürece de bu faturanın birer kopyasının hem alıcı hem de satıcı tarafından saklanması mecburi tutulmuştur.²⁵

1941 yılına gelindiğinde, İkinci Dünya Savaşı'ndaki tırmanış, alınan bütün tedbirlere rağmen ülke gündemini kıtlık, fiyat artışları ve vurgunculuk olarak belirlemiştir.²⁶ Halkın en temel ihtiyaçları bile karşılanamaz duruma gelmiştir. Bunların ışığında, 1941, Milli Korunma Kanunu çerçevesinde uygulanan politikaların yılı olarak adlandırılabilir. Özellikle gıda ve benzin konusunda sıkı uygulamalar ortaya çıkmıştır. Hükümet bu tip malların iç ve dış alım-satımını yapmak için, gıda ve temel tüketim mallarının ticaretinde Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak Ticaret Ofisi'ni, petrol ürünleri ticaretinde de Petrol Ofisi'ni tam yetkili kılmıştır.²⁷ Bunlarla birlikte kanunun sert ve tavizsiz uygulanması adına 1941 yılı içerisinde bazı değişikliklere gidilmiştir. En önemlisi, alınan kararla, *“hükümet, halkın ve Milli Müdafaaasının ihtiyacı olan her nevi maddeleri ve yardımcı malzemeleri, değer fiyatının tediyesi mukabilinde el koyarak almaya, maksada göre tevzie, satmaya ve ihtiyacı olan müesseselere karsız vermeye yetkilidir.”*²⁸ Bu noktada hükümet esnaf ve müesseselerden ellerinde bulunan her türlü malın miktar, fiyat ve özelliklerine ait bilgi isteme yetkisine sahip olmuştur.²⁹ Ayrıca *“bütün daire ve müesseseler bu kanunun tatbikinde sorumlu ve zorunludurlar. Bu kanunun tatbikinde kusurlu görülen memur ve diğer çalışanlar nereye mensup olursa olsun Başbakan tarafından cezalandırılabilir ya da doğrudan görevinden ihraç edilebilir. Buna karşı da itiraz veya mahkeme yolları kapalıdır.”*³⁰ Ayrıca yapılan değişikliklerle hükümet, satış, üretim ve üretim şekilleri ile ilgilide söz sahibi olmuştur, doğrudan müdahale edebilir duruma gelmiştir. Bu kararlara uygun olmayan fiyat politikaları geliştirmek veya stok yapmak kesinlikle yasaklanmıştır. Bu yasaklara karşı gelenler için ticaretten men, ticarethanelerinin kapatılması, ağır para cezaları ve hatta belirli sürelerde hapis cezaları da kanuna eklenmiştir. Buna ek olarak hükümet sadece bu kanunun tatbiki ile ilgili cezalandırmalar için özel mahkemeler kurulabileceğini kanun ile

²⁵ BCA, Kutu: 030-0-018, Yer: 90-23-1.

²⁶ Bülent Duru, “1941: Kıtlık Yılında Milli Korunma Kanunu Uygulamaları”, Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1940-1949, Ankara, 2008, s. 160. <http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/duru1941TIDATA.pdf>

²⁷ Korkut Boratav, s. 101.

²⁸ BCA, Kutu: 030-0-001, Yer: 51-305-2.

²⁹ BCA, Kutu: 030-0-001, Yer: 51-305-2.

³⁰ BCA, Kutu: 030-0-001, Yer: 51-305-2.

belirtmiştir.³¹ O dönemin “özel yetkili mahkemeleri” olarak da tanımlanabilir bunlar. Bu olağanüstü kanunların uygulamalarına dair ilginç bir örnek vermek gerekirse, Adliye Bakanlığında Başbakanlığa ulaştırılmış bir yazıdan aldığımız olayı gösterebiliriz. 1942 yılının Mart ayında, Antalyalı iki esnaf, fırınlarından çıkan ekmeği, aynı gün taze olarak sattıkları için Milli Korunma Kanunu’nun 21. Maddesine aykırı hareket ettiklerinden suçlu bulunmuşlar ve para ve mallarına el konulma cezalarıyla karşı karşıya kalmışlardır.³²

Bunların yanında, önemli başka bir uygulamayla, çiftçiler, geçimlik ve tohumluk olarak ayırdıklarının dışında kalan hububatı çok düşük fiyatlarla Toprak Mahsulleri Ofisi’ne satmak zorunda bırakılmışlardır.³³ Ancak bütün bu yaptırımlar, küçük üreticileri genelde madur duruma sokarken, daha büyükler zorunlu satın almadan kaçırdıkları mahsulle birikimlerini güçlendirmişlerdir. Sonuçta, her ne kadar böyle bir amaç yoksa da, bütün bir 1941 yılı boyunca etkisi hissedilen Milli Korunma Kanunu uygulamaları büyük sermayeyi koruyucu, küçük üreticiyi ise olumsuz etkileyecek yönde sonuç doğurmuştur. Aynı zamanda, Milli Korunma Kanunu’nun artarak getirdiği polisiye önlemler, haksızlıklara, hırsızlıklara ve zulümlere de neden olmuştur.³⁴ Tüm bunlara rağmen, Milli Korunma Kanunu, 1960 yılına kadar uygulamada kalmıştır. Kanun hakkındaki önemli bir husus, 1942 Kasım ayında çıkan ve aşağıda detaylarıyla inceleyeceğimiz, Varlık Vergisi Kanunu ile bazı değişikliklere gidilmesi olmuştur. Bu değişikliklerle, “*vurguncuları ve istifçileri ihbar edenlere bir ikramiye verilmesi gibi hükümler yer almıştır.*”³⁵ Bununla birlikte tüccar ve esnafın da birbirini kontrol etmesi ya da başka bir deyişle birbiri hakkında ihbarlarda bulunmasının teşvik edilmesi yoluna gidilmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, büyük tüccar ve büyük çiftçilere karşı her türlü tedbir alınmaya çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır. Bütün alınan kararlara ve yaptırımlara rağmen stokçuluk ve karaborsacılık artmış, hükümete karşı adeta bir meydan okuma havası hâkim olmuştur. Alınan polisiye önlemlerin sertliği de toplum içinde belli bir tepki doğmasına yol açmıştır. Bu durum, halkın genel sefaleti ve bir kesim tarafından yapılan büyük vurgunculuk, yönetici kadroda, büyük tüccar ve toprak ağalarına karşı ciddi bir tepkiyi ortaya çıkartmıştır.

³¹ BCA, Kutu: 030-0-001, Yer: 51-305-2.

³² BCA, Kutu: 030-0-010, Yer: 8-50-9.

³³ Bülent Duru, s. 163.

³⁴ Oktay Yenal, s. 101.

³⁵ “Milli Korunma Kanunu Tadil Ediliyor”, Tan, 14.11.2012, Sayı: 2600, s. 1,2.

1942 yılına gelindiğinde, büyük sermaye sahipleri ve hükümet arasındaki soğuk savaş ve hükümetin tepkisiyle birlikte ortaya yeni uygulamalar çıkmıştır. Özellikle, halkın çoğunluğunun temel gıda maddesi olan ekmek, üretim ve dağıtımında ortaya çıkan yetersizlikleri ve karaborsayı gidermek için 1942 yılının Ocak ayında, önce Ankara’da ve hemen sonrasında İstanbul’da karneye bağlanmıştır.³⁶ Bunun yanında hükümet, Milli Korunma Kanunu’nda bazı düzeltmelere de gitmiştir. Bu bağlamda, sanayi kuruluşlarının neleri hangi miktarlarda üretecekleri ve tarımda büyük çiftçilerin neler yetiştirecekleri belirlenmeye başlamıştır. Şu söylenebilir ki, bu uygulamayla, piyasa mekanizmasının yerine geniş kapsamlı bir tayınlama sistemine geçilmek istenmiştir.³⁷

Bu arada, Temmuz 1942’de Başbakan Refik Saydam’ın ölümü ile hükümet değişikliğine gidilmiştir. Başbakan, Şükrü Saraçoğlu olmuştur. Bu yeni hükümet döneminde yeni bir politika uygulanmaya başlanmıştır. Refik Saydam’ın; *“bir milyona yakın insanın silâh altında bulunduğu savaş yıllarında özellikle tüccarların hükümetin mümessili gibi çalışmaya mecbur olduğu ve gerekirse toplumdaki çıkarılmasının düşünüleceğini”*³⁸ ifade eden anlayışına karşılık, Şükrü Saraçoğlu, bu devletçi yaklaşım yerine "piyasacı" yaklaşımı benimsemiştir. Özel sektörle olan soğuk savaş sürdürmek istemediğini göstermek amacıyla gıda ve tarım ürünleri üzerindeki devlet denetimini en aza indirmiştir.³⁹ Ancak özel sektör yine bunu fırsat bilmiş ve fiyatlar hızla yükselmiştir.

Sonuç olarak, Savaş yıllarında, diğer ülkelerde örneklerine rastladığımız haliyle, dayanışmalarının en üst düzeyde olması beklenen hükümet ve özel sektörün arası tam tersine iyice açılmış ve ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Bu durum 1942 yılı sonuna gelindiğinde yeni bir yasal çerçeveyi gerekli kılmıştır. Savaş ekonomisinin şartlarından yararlanarak, vurgunculukla, karaborsacılıkla, büyük servet sahibi olan, kısa zamanda olağanüstü ölçüde haksız kazanç sağlayan savaş zenginlerinin mevcut servet birikimlerinden hiç olmazsa bir kısmını geri almak, devlet için “toplumsal adalet” adına zorunluluk haline gelmiştir.⁴⁰ Bununla birlikte getirilecek bir

³⁶ Korkut Boratav, s. 101.

³⁷ Milli Korunma Kanunu, 2008. <http://www.bilgininadresi.net/Madde/18569/Milli-Korunma-Kanunu>

³⁸ Korkut Boratav, s. 101.

³⁹ A.g.e., s. 101.

⁴⁰ Necati Aksanyar, Murat Biçer, “II. Dünya Savaşında Çıkarılan Varlık Vergisinin Türk Basınında ve Kamu Oyunda Yansımaları”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21, Kütahya, 2008, s. 382.

vergi yükümlülüğü, mallarını ellerinde tutan ve stok yapan tüccarların, vergileri ödemek için satış yapmak zorunda kalmalarını ve böylece malları piyasaya sürmek zorunluluğunu sağlayacaktır.⁴¹

İşte bu amaçları gerçekleştirmek için yola çıkarak, Şükrü Saraçoğlu hükümeti “Varlık Vergisi Kanunu” hususunda gerekli adımları atmaya başlamıştır. Başbakan Saraçoğlu, Varlık Vergisi konusunda basının tam desteğini sağlamak amacı ile kanun meclisten çıkmadan önce ülkenin önde gelen gazetelerinin başyazarları ile bir toplantı yaparak, kanunun çıkarılış amaçlarını anlatmış ve gazetecilerden, bu verginin ülkenin yararına olduğunu makalelerle kamuoyuna anlatmaları ve kamuoyu oluşturmalarını istemiştir.⁴² Bu çalışmalar 1942 yazı boyunca devam etmiştir, ancak özellikle gayrimüslümler üzerinden yürütülmesi ve onları kötüleyen ve karalayan yazı ve karikatürlerin yoğunlukla basılmaya başlanması dikkat çekici olmuştur. Zaten halkın büyük bir kısmı, azınlıkların savaş döneminde yüksek fiyatlardan mal satarak büyük karlar elde etmesinden ve bu grubun bir kısmının lüks tüketiminden hoşnutsuzdur. Bunların sonucunda, kamuoyu, verginin uygulanmasına neredeyse hazır hale gelmiştir.

Kamuoyunu hazırlama çabaları beklenen sona ulaşırken teknik hazırlıklar da başlamıştır. İstanbul Defterdarı Faik Ökte'den piyasada acele inceleme yapılarak, kimlerin belirtilen şekilde çok yüksek kazançlar temin ettiğinin tespiti istenmiş ve hangi azınlık grubundan olduklarının ise ayrı bir cetvelde gösterilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Bundan dolayı Ökte, İstanbul Vergi Dairelerinden gelen bilgilere göre çok yüksek kazanç temin eden vergi mükelleflerini dini ve etnik kökenlerine göre listelere ayırmıştır. Bu listelere göre; cetveller M ve G diye ikiye ayrılmıştır. M, Müslüman grubu, G, Gayri Müslim azınlıkları temsil etmekte, D, dönmeleri, E 'de ecnebileri göstermektedir.⁴³ Bütün bunlara ek olarak son bir hamle de İsmet İnönü'den gelmiş, İnönü, 1942 Kasımı'nda Meclis açılış konuşmasında öncelikle “şuursuz bir ticaret havası ve haklı sebepleri çok aşan bir pahalılığın” olduğuna vurgu yapmış ve özellikle hükümete karşı girişilen hareketlere değinmiştir.⁴⁴ İnönü sözlerine daha sert devam etmiş, “*Şahsi kazanç hırslarından ve menfaat dalaverelerinden başka bir şey düşünmeyen halk düşmanı soysuzlar aleyhindeki mücadelede her temiz vatandaşın en mukaddes vazifesi hükümetin kararlarına ve tedbirlerine destek olmaktır*”

---

⁴¹ A.g.m., s. 382.

⁴² A.g.m., s. 383.

⁴³ A.g.m., s. 384.

⁴⁴ Necmettin Sadak, “İsmet İnönü Yandaşları Vazifeye Çağırıyor”. Akşam Gazetesi, Sayı 8664, 03.10.1942.

demiştir.⁴⁵ İnönü serbestlik havasının halkı gasp etmeye gittiğini ve buna asla izin vermeyeceklerini de sözlerine eklemiştir.⁴⁶ Bunlara ek olarak şu meşhur sözleri ile hükümetin sert tavrını açıkça göstermiştir:

“Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski bataklı çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı bir ticaret eşyası yapmaya yeltenen gözü dönmüş vurguncu tüccar ve bütün sıkıntıları politik ihtirasları için fırsat sayan ve de hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadır. Üç beş yüzü geçmeyen bu insanların vatana karşı aşikâr olan zararlarını gidermenin yolu elbette vardır. Ticaretin ve ekonomik çalışmaların serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye hiçbir topluluğa tanınamalıyız.”⁴⁷

Bu konuşma göstermektedir ki, büyük toprak ağalarına ve büyük tüccarlara olan sinir ve tepki büyüktür ve bu tepki özellikle gayrimüslimlere yönelmiştir. Bu konuşmayla birlikte, CHP'nin tam desteği ile gereken hazırlıklar tamamlanmış, tasarı hazırlanmış ve kanunun çıkmasında hiç bir engel kalmamıştır.

Bölüm IV – 1942 Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulamaları

1942 Kasımının ilk günlerinde, mükelleflerin belirlenmesi çalışmalarıyla başlayan Varlık Vergisi Kanunu, 11 Kasım 1942'de kabul edilerek resmi gazetede yayınlanmış ve 12 Kasım 1942 tarihinde 4305 sayılı kanun ile yürürlüğe girmiştir.⁴⁸ Kanun şöyle tanımlanmıştır: “*Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere Varlık Vergisi adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.*”⁴⁹ Yasanın bir defaya mahsus olmasının altında yatan neden olağanüstü koşullardır.⁵⁰ Başbakan Şükrü Saraçoğlu ve dönemim Maliye Bakanı Fuat Ağralı'ya göre esas amaçlar, enflasyonla mücadele için tedavülden para çekmek, savaş yıllarından yararlanarak çok para kazanmış olanlardan vergi almak ve devlet gelirlerini arttırmak olarak belirlenmiştir.⁵¹ Bu resmi gerekçe dışında başka bir gerekçe de dönemim CHP milletvekillerinden olan Suat Hayri Ürgüplü'nün anılarından, doğrudan

⁴⁵ Aydın Tarihi, Sayı 108, s. 58.

⁴⁶ Aydın Tarihi, Sayı 108, s. 59.

⁴⁷ Korkut Boratav, s. 102.

⁴⁸ T.C. Resmi Gazete, 12.11.1942, Sayı: 5255, s. 3965-3968.

⁴⁹ T.C. Resmi Gazete, 12.11.1942, Sayı: 5255, s. 3965.

⁵⁰ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 135.

⁵¹ Osman Yalçın, s. 325.

Başbakan ve Maliye Bakanı'nın sözlerini aktarmasıyla açığa çıkmıştır. Ürgüplü şöyle aktarmıştır: “İstiklal Harbi'nde gereken fedakârlığa benzer bir fedakârlık gerekmektedir. İstiklal Harbi sırasında işgal altındaki İzmir ve İstanbul'dan gerekli yardım alınamamıştır. Şimdi en büyük fedakârlık oralardan beklenmektedir.”⁵²

“Kanun, her il ve ilçe merkezinde kimin ne kadar vergi ödeyeceğini belirleyecek servet tespit komisyonları kurulmasını,⁵³ komisyon kararlarının nihai ve kati olmasını,⁵⁴ vergi ödeme süresinin 15 gün olmasını, bu süre içinde tahakkuk eden vergiyi ödemeyenlerin mallarının haczedilerek icra yoluyla satılmasını, buna rağmen borcunu ödeyemeyen mükelleflerin borçlarını "bedenen çalıştırarak ödetmek" amacıyla çalışma kamplarına gönderilmesini belirlemiştir.”⁵⁵

Ağır şartları olan bu kanunla ilgili haklılığın Büyük Millet Meclisine ve Kamuoyuna anlatılması hükümetin başlıca hamlelerinden biri olmuştur. İlk olarak 1942 Kasım'ında Büyük Millet Meclisi toplantısında başbakan Şükrü Saraçoğlu konuyu gündeme taşımış ve nutkunda, fiyat artışlarının kabul edilemez boyutlara geldiğinden bahisle halkın durumdan ne kadar şikâyetçi olduğunu belirtmiştir.⁵⁶ Burada özellikle halkın hükümetten bir şeyler yapması konusunda beklentileri olduğunu vurgulamış, halkçılık ve devletçilik ilkelerine sahip çıkacaklarını söylemiştir.⁵⁷ Bu noktada, özellikle gıda fiyatlarına yapılan ve yapılacak müdahalelerin ve kontrollerin haklılığı

⁵² A.g.m, s. 325.

⁵³ T.C. Resmi Gazete 12.11.1942, Sayı: 5255, s. 3966. Madde 11 — Komisyon kararları, şehir ve kasabalarda varidat dairelerinin kapılarına ve köylerde münasip mahallere listeler yapıştırılmak suretiyle ilân ve tebliğ olunur. Listelerin asıldığı, gündelik gazete çıkan yerlerde gazetelerle ve gündelik gazete çıkmayan mahallerde belediye tellâlları marifetiyle halka ayrıca haber verilir.

⁵⁴ T.C. Resmi Gazete 12.11.1942, Sayı: 5255, s. 3966. Madde 11 — Komisyon kararları nihaî ve katî mahiyette olup bunlara karşı idareye adli kaza mercilerinde dava açılmaz.

⁵⁵ T.C. Resmi Gazete 12.11.1942, Sayı: 5255, s. 3966. Madde 12 — Mükellefler vergilerini, talik tarihinden itibaren on beş gün içinde mal sandığına yatırmağa mecburdurlar. On beş günlük müddetin geçmesini beklemeden mahallin en büyük mal memuru, lüzum gördüğü mükelleflerin menkul ve gayrimenkul mallarıyla alacak, hak ve menfaatlerinin ihtiyaten haczine karar verebilir. Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemeyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askerî mahiyeti haiz olmayan umumî hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar.

⁵⁶ Ayın Tarihi, Sayı 108, s. 25.

⁵⁷ Ayın Tarihi, Sayı 108, s. 25-26.

olduğu açıklamasında bulunmuştur.⁵⁸ Konuşmasına devam eden Saraçoğlu, hükümetin müdahalede haklılıklarını ve halkın savaş şartlarında karşı karşıya bulunduğu zor durumu anlatmak için elinden geleni yaparak konuyu “Varlık Vergisi” hususuna getirmek için Meclis’te gerekli hassasiyeti yaratmaya çalışmıştır. Burada tüccarlarla ilgili uygulamayı savunurken şu sözleri söylemiştir: “*Harp yıllarında en çok parayı tüccarlar kazandığı için bu varlık vergisinin en büyük yükünü de bittabi onlar taşıyacaktır. Fakirleri ve zayıfları da bu vergiden muaf tutuyoruz.*”⁵⁹ Saraçoğlu, bunlara ek olarak, uygulamanın teknik detaylarına da değinmiş ve verginin ödenmemesi halinde bedenen çalıştırılma cezasını şu sözlerle dile getirmiştir: “*Parayı vermeyenler için bir taraftan tahsili emval kanununu harekete geçirmekle beraber diğer taraftan mükellefleri amele teşkilatına göndermeyi hem işçi tedarikini hem de para tahsilini kolaylaştırıcı müeyyideler addettik.*”⁶⁰ Burada Saraçoğlu, yazımızda daha sonra detaylarıyla değineceğimiz Aşkale çalışma kamplarının da ilk sinyallerini vermiş ancak bunu, çok daha olağan ve yumuşak bir uygulama gibi anlatması da gözden kaçmamıştır. Başbakanın konuşması Meclis’te yoğun destek görmüş özellikle Kazım Karabekir gibi etkili isimler fikri benimsemiştir. Kazım Karabekir, Saraçoğlu’ndan sonra yaptığı uzun konuşmada kanuna olan desteğini, memleketin halini anlatarak, bu kanunun gerekliliğini vurgulayarak vermiştir. Hatta konuşmasında kanunun adının “aşırı kazanç vergisi” olmasını teklif etmiş ancak bu kabul edilmemiştir.⁶¹

Bunun yanında kamuoyunu etkilemek tabii ki en çok gazetelere düşmüştür ve dönemin önemli gazeteleri de konu hakkındaki yazılarında hükümete desteklerini açıkça göstermişlerdir. Mesela 12 Kasım 1942 tarihinde, Cumhuriyet Gazetesi’ndeki yazısında Yunus Nadi, öncelikle Milli Korunma Kanunu’nun gereken maddelerinin tatbikine ve fiyatlarda yapılacak olan tedbir ve sınırlamalara destek veren ve bunları haklı bulan yorumlarda bulunmuştur.⁶² Sonrasında Varlık Vergisi konusunda değinen Nadi, bu uygulamaya benzer uygulamaların harp zamanında dünyanın çeşitli bölgelerinde de ortaya çıktığını ve olağanüstü koşullarda varlıkların bu yükün altına girmesi gerektiğini savunmuştur.⁶³ Yine Cumhuriyet

⁵⁸ Aydın Tarihi, Sayı 108, s. 28-31.

⁵⁹ Aydın Tarihi, Sayı 108, s. 39.

⁶⁰ Aydın Tarihi, Sayı 108, s. 39.

⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, devre: VI, c. 28, s. 27.

⁶² Yunus Nadi, “Hükümet Yeni Tedbirlerini almıştır”, Cumhuriyet, Sayı:6552, 12.10.1942, s.1-3.

⁶³ Yunus Nadi, “Hükümet Yeni Tedbirlerini almıştır”, Cumhuriyet, 12.10.1942, Sayı:6552, s.3.

Gazetesi'nin 19 Kasım 1942 tarihli başmakalesi attığı başlıkla alenen desteğini ve İnönü'nün haklılığını ortaya koyan bir yazı yayınlamıştır: "Varlığımızı korumak".⁶⁴ Bunlara ek olarak Ulus Gazetesi'nden Falih Rıfki Atay'da 12 Kasım 1942 tarihli yazısında alınan kararı desteklemiş ve milli menfaatleri bir tarafa bırakıp kendi menfaatleri için çalışanların böyle bir yükümlülüğü hak ettiklerini belirten yorumlarda bulunmuştur.⁶⁵ Başka bir örnekte Necmettin Sadak, konuyla ilgili Akşam Gazetesi'nin yine 12 Kasım tarihli yazısında, Hükümetin aldığı ekonomik tedbirler arasında en tesirlisini varlık vergisi kanunu olarak gördüğünü belirtmiştir. Serbest ekonomiye geçilirken doğan küçük zengin zümrenin harp zamanı hırsının ve cesaretinin arttığını söyleyen Sadak, bütün memleketlerin yaptığını Türkiye'nin de yapması gerektiğini savunmuş ve vergilendirmenin haklılığını kaleme almıştır.⁶⁶ Sadak 16 Kasım tarihli bir başka yazısında ise devletin zenginleri önemli bir vazifeye çağırdığını ve mükelleflerin vergi yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerektiğini kaleme almıştır. Yük ne olursa olsun bu verginin "İnkılâpçı ve milli bir anlam" taşıdığını ifade etmiş ve bir ceza olmadığını ancak adaletin yerine getirilmesi olduğunu söylemiştir.⁶⁷

Bu örneklerle birlikte, genel olarak baktığımızda, savaş yıllarından yararlanarak haksız ve kötü niyetli kazanç elde edildiği pek de yadsınamaz bir gerçek durumundadır. Milli Korunma Kanunu çerçevesinde bunlar engellenmeye çalışılmış ancak Hükümete karşı büyük tüccar ve çiftçiden adeta bir meydan okuma gelmiştir. Buna karşılık çıkarılan Varlık Vergisi daha kati ve kuvvetli bir yaptırım olarak ortaya çıkmıştır. Savaş yıllarından yararlanmak yerine, fedakârlık beklentisi tabiidir. Bunun gerçekleşmediği durumlarda hükümetin tepkisi de normaldir. Ancak konu uygulamaya geldiğinde, yapılan hatalar ve gereğinden ağır cezalandırmalar görüldüğü de inkâr edilemez.

IV. I. Varlık Vergisi Uygulamalarından Kaynaklanan Tartışmalar

1942 Kasımının ortalarına gelindiğinde, Varlık Vergisi tatbikatı yurdun her yerinde başlamıştır.⁶⁸ Ancak uygulamada zorluklar, sıkıntılar ve haksızlıklar da aynı zamanda boy göstermiştir. Öncelikle sıkıntılar kimin ne kadar vergi ödeyeceği konusunda verilecek kararlar aşamasında başlamıştır.

⁶⁴ "Varlığımızı Korumak", Cumhuriyet, 18.10.1942, Sayı:6588, s.1-3.

⁶⁵ F. Rıfki Atay, "Hükümet Yeni Tedbirlerini Almıştır", Ulus, 12.10.1942, s. 1-3.

⁶⁶ Necmettin Sadak, "Bu Deveyi Biz Güdeceğiz, Bu Diyardan Biz Gitmeyeceğiz", Akşam, Sayı: 8673, 12.10.1942 s.1,2.

⁶⁷ Necmettin Sadak, "Devlet, Yarın Zenginleri Büyük bir Gaye Uğruna Vazifeye Çağırıyor; Gidiniz, Veriniz", Akşam, Sayı: 8677, 16.11.1942, s.1.

⁶⁸ "Varlık Vergisi Tatbikatına Her Tarafıta Başlandı", Cumhuriyet, 14.11.1942, Sayı: 6554, s.1.

İstanbul'da kurulan üç komisyon acele ile vergi alınacak kimseleri belirlemeye başlamışlardır. Bunun sonucunda, Varlık Vergisi yükümlüsü olarak dört ana grup belirlenmiştir. Müslümanlar, Gayrimüslümler, Dönmeler ve Ecnebler olarak belirlenen bu gruplara bir de büyük çiftçiler eklenmiştir. Buradaki öncelikli sıkıntı, Varlık Vergisi mükelleflerinin ödeyecekleri verginin miktarı veya oranının Kanun'da belirtilmemiş olmasıdır. Yalnızca genel olarak, “*Müslümanlar mal varlıklarının %12,5'ini, Gayrimüslümler %50'sini, Dönmeler %25'ini ve Ecnebler de %12,5'ini ödeyecekler*” şeklinde belirlenmiştir.⁶⁹ Bunun dışında Varlık Vergisi Kanunu, 7. Maddede, servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tespit etme yetkisini, her vilayet ve kaza merkezinde kurulacak komisyonlara vermiştir⁷⁰. Sonuç olarak bu durum, keyfi, objektif olmayan ama takdire bağlı uygulamaları beraberinde getirmiştir.

Bunun sonucunda tahakkuk eden vergilerin %87'si gayrimüslim, %7'si müslim mükelleflere yüklenmiş, geri kalan %6 değişik kalemlerde olup, bunların da çoğu gayrimüslim azınlıklar ve ecnebler olarak ortaya çıkmıştır.⁷¹ Şu bir gerçektir ki, o dönemde paranın ve ticaretin çoğu azınlıkların elindedir ve gayrimüslimlere uygulanan verginin daha yüksek olması normaldir. Bunun yanında, hükümetin, Milli Korunma Kanunu çerçevesinde çıkardığı kanunlara ve sonrasında Şükrü Saraçoğlu'nun ılımlı çabalarına büyük tüccardan hiç bir karşılık alamaması ve savaş gerginliği esnasında özellikle gayrimüslimlerin vurdumduymaz şekilde para kazanma çabaları, yönetimin onlara duyduğu tepkiyi de arttırmıştır. Bunu en iyi şekilde, Başbakan Saraçoğlu'nun 16 Ocak 1943 tarihinde Times Gazetesi'ne verdiği beyanatta görebiliriz: “*Bu memleket tarafından gösterilen misafirperverlikten faydalanarak zengin oldukları halde ona karşı bu nazik anda vazifelerini yapmaktan kaçan kimseler hakkında bu kanun bütün şiddetiyle tatbik edilecektir.*”⁷²

Bunun öncesinde İsmet İnönü çeşitli konuşmalarında daha da sert söylemlerde bulunarak uygulamanın haklılığını dile getirmiştir. Örneğin, 25 Kasım 1942'de gazetelere yansıyan Halk Partisi İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada İnönü, “*Devletin selameti için büyük fedakârlıklar zaruridir*” diyerek konuyu nasıl ele aldıklarını açıkça göstermiştir. Bunu özellikle halkın varlıklı kesiminden beklediğini de bir kez daha vurgulamıştır.⁷³

⁶⁹ Jibid Silahlı, Ferhat Vasseti, Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül Olayları, s. 2.
<http://mimoza.marmara.edu.tr/~mtekce/eco272/67eylul.pdf>

⁷⁰ A.g.m, s. 3.

⁷¹ Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınları, İstanbul, 1951, s. 47.

⁷² Necati Aksanyar, s. 389.

⁷³ Necmettin Sadak, “Varlık Vergisinin Tatbikinde Göz Önünde Tutulacak Noktalar”, Akşam, 25.11.1942, s.1.

Ancak uygulamalar çok abartılı hale gelmiş ve komisyonlarca takdir hakları hep gayrimüslim azınlığın aleyhine kullanılmıştır. Özellikle geneli azınlık olan büyük tüccarlara yapılan uygulamalarla, geneli Türk olan büyük toprak sahibi çiftçilere yapılan uygulamalar karşılaştırıldığında böyle bir bakış açısı ortaya çıkmıştır. Bunun dışında, Komisyonlarda, rüşvet, adam kollama ve kayırma gibi birçok örnek de görülmüş, komisyon sorumluları bu tip kayırmaları genelde hep müslümanların vergilerinin affı ya da indirimi şeklinde uygulamışlardır. Tüm bu uygulamalar, birçok kaynakta, gayrimüslim azınlığın tasfiyesi şeklinde yorumlanmıştır. Ancak durum bu kadar genel bir politikanın eseri değil de daha çok uygulamaların acele yapılması ve yanlış kişilerin ellerinde olmasından kaynaklandığı izlenimi vermektedir.

Kanunun ve uygulamaların belki de tek yumuşak ve mükelleflere yardımcı görülebilecek kararı banka kredileri ile ilgili olmuştur. Verginin belirli bir zaman zarfında toplanması için bazı tedbirler alınmıştır ve mükellefe kolaylık sağlaması açısından karşımıza çıkan tek örnek; banka kredileridir. Cumhuriyet Merkez Bankası, miktarı 150 milyon liraya kadar çıkabilecek bir krediyi diğer bankalara kullanılabilecek ve avans olarak dağıtabilecektir.⁷⁴ Ancak mükelleflerin bu krediden yararlanması için öncelikle vergi borçlarının yüzde yirmisini ödemeleri zorunlu tutulmuştur.⁷⁵ Bunun yanında bir de vergilerini 15 gün içerisinde ödeyip vergi ile ilişkisi kalmayan kişilerin işlerini devam ettirmeleri açısından, bu kişilere banka ve müesseselerin belirli kolaylıklar sağması, 7 Ocak 1943 tarihli bir kararname ile kabul edilmiştir.⁷⁶

Bunlara karşın, uygulamada da acımasız denebilecek, kati kararlar alınmıştır. Alınması gereken bazı miktarlar, ödenmesi neredeyse imkânsız olmasına rağmen Komisyon kararlarına karşı itiraz ve yargı yolu kapatılmış ve ödeme süresi 15 gün gibi kısa bir süreye sıkıştırılmış, komisyonlarca belirlenen vergiyi ödemeyenlerin taşınır ve taşınmaz malları haciz yoluyla satışa çıkarılmıştır.⁷⁷ Ancak en ağır uygulama, vergisini ödeyemeyenlere getirilen “bedenen çalışarak borcunu ödeme” uygulaması olmuştur. “*Varlık vergisi kanununun 12. Maddesine göre tahakkuk ettirilen vergilerin ilanından itibaren 1 ay içerisinde vergilerini ödeyemeyenler, bedenen çalışma mecburiyetindedir*” şeklinde bir hüküm verilmiştir.⁷⁸ Vergisini bir ay içinde ödeyemeyen mükelleflerin vergilerini çalışarak ödemeleri amacıyla

⁷⁴ Akşam Gazetesi, 24.11.1942, Sayı: 8682, s. 3.

⁷⁵ Akşam Gazetesi, 26.11.1942, Sayı: 8684, s.1,3.

⁷⁶ BCA, Kutu: 030-0-018, Yer: 100-110-17.

⁷⁷ Ayhan Aktar, s. 135.

⁷⁸ BCA, Kutu: 030-0-10, Yer: 54-353-13.

çalışma yerlerine sevkleri uygulaması doğrultusunda, tümü 32 kişilik İstanbullu gayrimüslimlerden oluşan ilk kafiye 27 Ocak 1943'de Aşkale'ye gönderilmiştir.⁷⁹ Bu uygulama sonucunda, İstanbul'da hacizlere karşın vergisini ödeyemeyen, tamamı gayrimüslim olan 1229 kişi vergi borçlarını bedenen çalışma karşılığı ödemek üzere Aşkale'deki çalışma kampına sürgüne gönderilmiş, çalışma kampındaki ücret gelirlerinin yarısı ile vergi borçlarının ödenmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁰ Bu çok sert uygulamanın bir takım acı sonuçları da olmuştur. Aşkalede zorunlu çalışmaya gönderilen 21 mükellef ağır hava şartları, hastalık, yaşlılık gibi çeşitli nedenlerle hayatlarını kaybetmiştir.⁸¹ Ancak burada çelişkili olan durum, kanunda uygulamanın 18 yaşın altındakilere, sakatlara, hastalara, kadınlara ve 55 yaş üzeri erkeklere muaf olabileceği yönündeki karardır.⁸² Acaba bu uygulamada da bazı yanlışlar olmuş mudur? Bu noktada net bir bilgi bulunmamaktadır. Sonuçta, 1943 yılının Eylül ayında, çalışma cezası gevşetilmiş ve birçok mükellef memleketlerine geri gönderilmiştir.⁸³ Çıkan bir kanunla, çalışma kamplarından, aile ve iş muhitlerinde çalışarak geri kalan borçlarını ödemeleri için bir yol açılmış ve mükelleflerin ailelerine iadeleri hükümetçe kabul edilmiştir.⁸⁴ Bu önemlidir çünkü bedenen çalıştırılma ile ilgili kanun çıktığında, 12 Ocak 1943 tarihli Resmi Gazete'de çıkan kararnamenin 12. maddesi uyarınca, çalışma cezası alan mükelleflerin, ikamet ettiği veya ticari teşebbüsünün bulunduğu yerlerde çalışmalarını kesinlikle yasaklanmıştır.⁸⁵

Bu ağır ceza ve uygulamada çıkan sonuçlar vergi ödemelerini hızlandırmış ancak çok büyük eleştiriler almış ve hükümetin saygınlığına gölge düşürmüştür. Bu uygulama özellikle Dünya'dan çok büyük tepkiler almış ve vergi cezası uygulamasında bedenen çalıştırma cezasının Dünya'daki tek örneği olmasıyla tarihe geçmiştir.

IV. II. Varlık Vergisi Kanunu'nun Sonuçları

1942 yılı Aralığı'nda, bazı gazeteler, kanunun neticeleri ile ilgili tahminlerde bulunurken ilginç tespitler de yapmışlardır. 18 Aralık 1942 tarihli Tan Gazetesi'nde çıkan yazıda vergiden yaklaşık yarım milyar lira toplanacağı söylenirken, 100 bin kişinin vergi mükellefi olması konusu da ülkenin servetinin 18 milyonda 100 kişinin elinde bulunduğu çıkarımı

⁷⁹ Necati Aksanyar, s. 389.

⁸⁰ Rıdvan Akar, Aşkale Yolcuları: Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları, Belge Yayınları, İstanbul, 1999 s. 131.

⁸¹ A.g.e., s. 133.

⁸² Osman Yalçın, s.327.

⁸³ Rıdvan Akar, s. 137.

⁸⁴ BCA, Kutu: 030-0-010, Yer: 135-971-24.

⁸⁵ BCA, Kutu: 030-0-018, Yer: 100-110-14.

yapılmıştır. Bu noktada varlık vergisinin ilk neticesinin bu haksızlığa bir son vermek olduğu yorumu da yazıda değinilen başka bir çıkarım olmuştur.⁸⁶ Başka ilginç bir tespit ise 22 Aralık 1942 tarihli Son Telgraf Gazetesi’nden gelmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz yarım milyarın 344 milyonunun sadece İstanbul’dan alınacağı belirtilmiştir.⁸⁷ Bu durum için dönemin İstanbul Valisi Lütfü Kırdar, “*Tam bir adalet duygusu ile en adilane rakamlara vardık*” açıklamasını yapmıştır.⁸⁸ Aynı gün, Bursa’da, halkevinin hoparlörlerinden halka verdiği bir nutukta İnönü, konuyla ilgili olarak “*Varlık Vergisi, milletin vicdanında doğru ve haklı bir tedbir telakki olunmuştur*” demiştir.⁸⁹ Bunu destekleyen bir yazı, 27 Aralık 1942 tarihli Yeni Asır Gazetesi’nden gelmiştir. Yazar Hakkı Ocakoğlu, milletimizin büyük bir kısmının bu kanunun uygulanmasından dolayı derin bir ferahlık duyduklarını belirtmiştir. Hükümeti takdir ve tebrik edenlerin çokluğuna ve milletin genel sevincine vurgu yapmıştır.⁹⁰

Bunların ışığında, Varlık Vergisi’nin sonuçlarına ilk olarak ekonomik yönden baktığımızda, gelir toplama adına başarılı bir uygulama olarak görebiliriz. Kanun ile 114.368 mükelleften 314.920.940 TL vergi tahsil edilmiş olup, tahsilât oranı %74’ü bulmuştur.⁹¹ Aynı zamanda, para basarak sağlanan finansman yönteminde de gözle görülür bir azalma yaşanmıştır. 1 Haziran 1942 ile 31 Mayıs 1943 yılları arasındaki devlet gelir ve giderlerinin yer aldığı 1942 yılı bütçesinin kesin hesaplarına göre, o yıl toplam olarak 913.751.349 Lira’lık harcama yapılmıştır.⁹² Bu harcamaların üçte biri Varlık Vergisi uygulamasından gelen para ile yapılmıştır ki, bu hiç de küçümsenemeyecek bir sonuçtur.

Ancak, ekonomik olarak sağlanan bir takım iyi sonuçların yanında çok daha önemli siyasi, sosyal ve kültürel sonuçlar ortaya çıkmıştır. Öncelikle toplumsal olarak baktığımızda, 1943 yılı içinde azınlıklar, Varlık Vergisi’ni ödeyebilmek için evlerini ve işyerlerini satmışlardır. Birçoğunun iş hayatı da sona ermiştir. Bu durum, özellikle İstanbul’da azınlıkların servetlerinin bir kısmının Müslüman-Türk işadamlarının eline geçmesine olanak vermiştir. Birçok azınlık mensubu vatandaş göç etmek durumunda kalmış ya da bunu

⁸⁶ Zekeriya Sertel, “Varlık Vergisinin İlk Neticeleeri”, Tan Gazetesi, Sayı: 2634, 18.12.1942, s. 1,4.

⁸⁷ Aynı Tarihi, Aralık 1942, s. 63.

⁸⁸ Aynı Tarihi, Aralık 1942, s. 64.

⁸⁹ Başmakale, Tan Gazetesi, Sayı: 2635, 22.12.1942, s. 1,2.

⁹⁰ Aynı Tarihi, Aralık 1942, s. 76-77.

⁹¹ A. Başer Kafaoğlu, s. 63.

⁹² Coşkun Can Aktan, 2003.

tercih etmiştir. 1945-50 arası göç miktarı neredeyse %50 artmıştır.⁹³ Bunun sonucu ekonomiye de yansımış, birçok işletmenin kapatılmasıyla üretim düşmüş ve bu durum ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle ithalat-ihracat ve ticaret gibi alanlarda faaliyet gösteren gayrimüslim girişimcilerin piyasadan çekilmesi, iâşe ve pahalılık sorunlarının ön plana çıkması gibi bir sonucu beraberinde getirmiştir.⁹⁴ Ancak esas önemlisi bütün bu uygulamaların altında yatan nedenin İttihat ve Terakki'den bu yana gelen "Türkleştirme" politikası kapsamında yapılmış olduğu iddialarıdır. Bunu en çok destekleyen olaylardan biri, dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun CHP'nin gizli oturumunda yaptığı ve birçok kaynakta ifade edilen şu söylemi olmuştur: *"Bu vergi çoğunlukla azınlık vatandaşlarının elinde bulunan piyasanın, bu kişilerden arındırılarak, Türk girişimcilerden oluşan bir burjuva kesmine teslim edilmesini ve böylelikle ekonomik anlamda da tam bağımsızlığa kavuşmayı amaçlamaktadır"*.⁹⁵ İşte bu sözler ve Başbakan Saracoğlu'nun, 5 Ağustos 1942'de okuduğu hükümet programında *"Biz Türkünüz, Türkünüz ve daima Türkünüz kalacağız. Bizim için Türkünülük bir kan meselesi olduğu kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz ne sarayın, ne sermayenin, ne de sınıfların saltanatını istiyoruz. İstedığımız sadece Türk milletinin hâkimiyetidir"* diyerek hükümetinin sosyal politikasını da açıklaması, Varlık Vergisi'nin Türkleştirme politikasının bir yönetimi olduğu iddialarını güçlendirmiştir.⁹⁶ Bu söylemler ve yönetimdeki diğer aktörlerin, kapütilyasyonların ancak bu şekilde tam olarak temizleneceği yönünde fikir beyan etmeleri, Varlık Vergisi'nin sadece iktisadi bir karar değil aynı zamanda siyasi ve sosyal bir karar olduğunu düşündürmüştür.

İşte bu siyasi durum, Varlık Vergisi uygulamasının siyasi sonuçlarına da yansımıştır. Her ne kadar hükümet içerden ve dışardan gelen baskılarla uygulamayı 1943 sonbaharında durdursa da bu vergiyi ödeyen gayrimüslim ve Müslüman aileler, o günden itibaren CHP yönetimine karşı bilinçli ve örgütlü bir mücadeleye girişmiştir.⁹⁷ Önce bir muhalafet partisi olarak Demokrat Parti'nin doğuşunda, sonra bu partinin 1946, 1950 ve 1954 genel seçimlerinde başarılı olması adına çalışmışlardır.⁹⁸ Belki de Varlık Vergisi uygulamasının en önemli siyasi sonucu bu olmuştur. Aynı zamanda bu durum Türkiye'de, daha sonra detaylı bir şekilde değineceğimiz gibi,

⁹³ Ayhan Aktar, s. 222.

⁹⁴ Ayhan Aktar, s. 223.

⁹⁵ Jibid Silahlı, <http://mimoza.marmara.edu.tr/~mtekce/eco272/67eylul.pdf>

⁹⁶ I.Saraçoğlu Hükümeti Programı, 6. Dönem, 3. Yasama yılı, 05.08.1942.

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP13.htm>

⁹⁷ Korkut Boratav, s. 103.

⁹⁸ A.g.e., s. 104.

“Devletçilik” politikasının sonunu getirecek en önemli etkenlerden de biri olmuştur.

Siyasi açıdan baktığımızda, son olarak, Varlık Vergisi’nin İkinci Dünya Savaşı gibi önemli bir dönemde Dış Politikaya olan etkilerini ve diğer devletlerin tepkilerini incelemekte fayda olacaktır. Özellikle dış kaynaklı yorumlar, belki de Varlık Vergisi uygulamasının tartışıldığı kadar faşist ve ırkçı bir uygulama olmadığını daha nesnel bir yaklaşımla göstermektedir. Öncelikle ABD, Türkiye içindeki çıkarları açısından kaygılanmıştır ve Varlık Vergisi konusunda diplomatik görüşmeler başlatmıştır. Tabii kendi vatandaşları dışında, ABD’deki Rum başpiskoposu da Patrikhane’nin duyduğu rahatsızlığı çoktan Washington’a iletmıştır.⁹⁹ Ancak tüm bunlardan çıkan sonuç, hem Türkiye’deki hem ABD’deki azınlıklardan gelen tüm baskılara karşın, ABD’nin siyasi tavrı sertleştirme yoluna gitmemesi olmuştur.

Dönem önemli devlet adamlarının Türkiye ile ilgili İkinci Dünya Savaşı dönemi anılarına da bakıldığında, Varlık Vergisi ile ilgili aşırı tepkiler görülmemektedir. Mesela İngiliz Büyükelçisi Huggesen’in anılarında Varlık Vergisi’ne dair bir şey bulmak güçtür.¹⁰⁰ Ancak Huggesen’in ve İngiltere Büyükelçiliği ticaret müşaviri S.R. Jordan’ın da azası olduğu İstanbul’daki İngiliz Ticaret Odası yayınladığı aylık dergide konuya eleştirel olarak değinilmiştir. Derginin 27 Şubat 1943 tarihli yayınında, verginin topladığı paraya ve Türk parası basımını bir miktar azalttığına değinilirken eleştiri olarak şunlar söylenmiştir:

“Herhangi bir fevkalade vaziyeti karşılamak için vergi konulmasına itiraz edilemez ancak bu vergiler konulurken sabit bir kıyaslama ve koşullar belirlenmemiştir. Mükelleflere hiçbir temyiz hakkı tanınmamış ve ağır cezalandırmalar ve hatta mecburi amelelik getirilmiştir. Sermaye üzerine konulmuş çok ağır bir vergiden başka bir şey olmayan bu uygulama yalnızca münferit tüccarların değil, bütün piyasanın istikrarını bozmuştur. Bu durumda, İngiltere’deki ihracatçıların, Türkiye ile ilgili yeni tekliflerde çok temkinli olmaları gerekmektedir.”¹⁰¹

Türkiye içerisinde yayınlanan ve Varlık Vergisi’ni çıktığı günden itibaren eleştiriye tutan dış kaynaklı başka bir yayın da İstanbul’da Rumca yayınlanan Metapolitefsis gazetesidir. Bu konuda Basın ve Yayın Umum

⁹⁹ Cüneyt Akalın, “Varlık Vergisine Yabancı Tanıklar”, Mülkiye Dergisi, Ankara, 2008, s.13.

¹⁰⁰ A.g.m., s. 15.

¹⁰¹ BCA, Kutu: 030-0-010, Yer: 85-560-19.

Müdürlüğü, Başbakanlığa bir rapor dahi sunmuştur.¹⁰² Bu raporun 24 Ocak 1944'te sunulduğunu düşündüğümüzde, Varlık Vergisi Kanunu'nun yürürlükten kalkmasından sonra bile dergi tarafından eleştirildiğini görüyoruz. Ancak raporda, bu gazetenin mükelleflerin bir organı gibi çalıştığı yazılmış ve umumi bir af istekleri belirtilmiştir.¹⁰³

Bunun yanında Winston Churchill'in de anılarına baktığımızda, özellikle tam o dönem Adana görüşmeleri sürecinde konuşulanlar ele alındığında, yine Varlık Vergisi üzerine yapılan yorum veya tartışmalara rastlanmamaktadır.

Bunların yanında, tabii olarak rahatsızlık duyulan noktalar olduğu belirtilmiş ve daha sert tepkiler de gelmiştir. Uygulama notaları protesto edilmiş hatta ABD'nin Musevi kökenli Ankara Büyükelçisi Steinhord, Washington'a hazırladığı raporunda olayın ırkçı boyutlarda olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴ Ancak, bu konuyla ilgili herhangi bir yaptırıma veya ciddi diplomatik tartışmalara gidilmemiş olması da olayın abartıldığı boyutta ırkçı uygulamalarla dolu olmadığını ve bazı yabancı gazetelerde haber edildiği gibi barbarca boyutlara ulaşmadığını da göstermektedir. Tabii buna karşı olarak, dönemin koşulları içerisinde ne müttefiklerin ne de Almanya'nın konu ile fazla alakadar olamadıkları da iddia edilebilir ya da ecebilere yönelik vergilerin bu devletlerin baskıları sonucu indirildiği iddiaları da ayrıca tartışılabilir.

IV. III. Dış Basında Tepkiler ve Varlık Vergisi'nin Kaldırılması

Varlık Vergisi'ne karşı dış basından gelen tepkiler, diplomatların ve yabancı devlet adamlarının tepkilerinden daha yoğun ve sert olmuştur. "Hayvan yine iplerini çözüyor", "Varlık Vergisi: Türk Barbarlığının Yeni Bir Örneği", "İrkçı bir uygulama: Türkiye'de Varlık Vergisi"¹⁰⁵ gibi başlıklar bunu net olarak göstermiştir. Tabii bu başlıkların bazılarını bakıldığında kimin daha ırkçı olduğu da başka bir tartışma konusu açabilir. Ancak şu sayısal bilgiyi burada vermek de faydalı olacaktır; "*vergi 3877'si Gayrimüslim 114.368 kişiye tahakkuk etmiştir.*"¹⁰⁶ Her ne kadar paranın çoğunun bu 3877 kişiden alınmış olduğu gerçeğini göz ardı edemeyecek olsak da, ırkçı bir ayırım yapıldığı iddiasının karşısında bir veri olduğunu da kabul etmek gerekir.

¹⁰² BCA, Kutu: 030-0-010, Yer: 86-569-8.

¹⁰³ BCA, Kutu: 030-0-010, Yer: 86-569-8.

¹⁰⁴ Rıdvan Akar, s. 139.

¹⁰⁵ A.g.e., s. 139.

¹⁰⁶ Osman Yalçın, s. 315

Bu dönemde dış basında en çok yankı uyandıran yazılar New York Times Gazetesi'nden C.L. Sulzberger tarafından kaleme alınmıştır.¹⁰⁷ Sulzberger, Ağustos ayında Ankara'da yaptığı görüşmeler sonucunda varlık Vergisi hakkında 9-13 Eylül 1943 tarihleri arasında New York Times Gazetesi'nde yayımlanan seri yazılar yazmıştır.¹⁰⁸ Yazar her ne kadar hem zarara uğrayan azınlıkların huzursuzluklarını hem de hükümetin görüşlerini verme çabası içinde olmuşsa da, uygulamaların acımasızlığına, Yahudi ve Hristiyan azınlığın piyasadan silinmek istenmesine ve Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nda azınlıklarla ilgili maddelere uymadığına değinerek ciddi eleştirilerde bulunmuştur.¹⁰⁹ Ancak, aynı zamanda Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılı siyasi ve ekonomik tabloyu da vererek, birçoklarına göre daha objektif bir bakış açısı izlemiştir. Bazı iddialara göre bu yazılar Türk Hükümeti üzerinde çok etkili olmuş ve yayımlandıktan dört gün sonra çıkarılan 4501 sayılı kanunla bazı borçların silinmesi kararı alınmıştır.¹¹⁰ Ancak, bazılarının göre de bu silinme ve Aşkale çalışma kamplarından İstanbul'a geri dönme kararları daha çok genel konjonktür ile ilgili olup, Aralık 1943'te Roosevelt ve Churchill ile İnönü'nün Kahire görüşmelerinin hemen öncesinde uygulanmıştır.¹¹¹ Şunu belirtmeliyiz ki, ikinci görüş daha akla yatkın gelmektedir.

Sonuç olarak verginin kaldırılmasına ilişkin, öncelikle 17.9.1943 tarihli ve 4501 sayılı "Varlık Vergisi Kanununa Ek Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanunun 1. Maddesi hizmet erbabı ve seyyarların tahsil edilmemiş borçlarının terkinde Maliye yetkilendirilmiştir.¹¹² Bununla birlikte bazı borçlar silinmiştir. Bütün bu gelişmelerden sonra artık bu verginin yasal olarak kaldırılması gündeme gelmiştir. Ancak bu, türlü aşamalardan geçildikten sonra gerçekleştirilmiştir. Önce uygulanan yaptırımlar hafifletilmiş, zorunlu çalışmaya tabi tutulanların ailelerinin yanına gönderilmesi, kendi işlerinde çalışarak borçlarını ödemeleri kararlaştırılmıştır. Varlık Vergisi'nin tasfiye süreci ile ilgili ilk yasal girişim, 28 Aralık 1943'de Manisa Milletvekili Celal Bayar'ın, bu verginin kaldırılmasını isteyen önergesidir.¹¹³ Nihayet Varlık Vergisi'nin hukuken tasfiyesinde son adım ise 15 Mart 1944 tarihli ve 4305 sayılı kanunla bu verginin tamamen kaldırılması olmuştur.¹¹⁴ Böylece Varlık Vergisi 16 aylık bir uygulamadan sonra kaldırılmıştır.

---

¹⁰⁷ Cüneyt Akalın, s. 17.

¹⁰⁸ Coşkun Can Aktan, 2003.

¹⁰⁹ Turkish Action Condemned, New York Times, New York, Eylül 1943, s. 24.

¹¹⁰ Rıdvan Akar, s. 140.

¹¹¹ A.g.e., s. 141.

¹¹² Necati Aksanyar, s. 391.

¹¹³ Rıdvan Akar, s.156.

¹¹⁴ A.g.e., s.157.

Bölüm V – İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ekonomik Durum ve Anti-Devletçi Gelişmeler

Genel olarak baktığımızda, Türkiye'nin savaşa girmemesi ile sınırlı da olsa bir yarar sağlandığını görebiliriz. Altın ve döviz rezervlerindeki birikim ve dış ticaret artışı bunu göstermiştir.¹¹⁵ Ancak dış ticarete yakalanan başarı içeriye pek yansımamıştır. Özellikle tarım ve sanayi sektöründe büyük sıkıntılar meydana çıkmış ve bunlardan en önemlilerinden biri de işgücü kıtlığı olmuştur. Hem içerideki sıkıntılar hem de dışarıda ABD'nin müthiş yükselişi ve Avrupa devletlerinin ekonomik sıkıntı içinde olması, Türkiye'yi dış ekonomik ilişkilerinde ABD bazlı politikalar izlemek durumunda bırakmıştır. Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerinde her alanda ABD'nin yeri ve önemi tartışılmaz hale gelmiştir.¹¹⁶

Tam bu zamanda, Türkiye'de siyasi güç ile ekonomik güç arasındaki çekişme de devam etmektedir. Özellikle Saraçoğlu Hükümeti'nin yapmak istediği "çiftçiyi topraklandırmak" şeklinde düşünülen toprak reformu büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu reforma göre büyük toprak sahibi kişilerin ya da özel orman arazilerinin bir kısmının kamulaştırılması sağlanacaktır.¹¹⁷ Bu reforma meclis içinden sert tepkiler gelmiştir. Öncelikle Adnan Menderes ve Emin Sazak tepkilerini göstermişler ve yasaya karşı çıkmışlardır. Muhalefet yaparak sivri ve güçlenen bu milletvekillerine Fuat Köprülü, Refik Koralıtan ve Celal Bayar gibi isimler de katılmışlar ve bu gurup partiden ayrılmışlardır. Ülkede her türlü yokluğun, kıtlığın ve yoksulluğun nedenini devletçi politikalara bağlayan bu politikacılar, hem yoksul halktan hem de savaş zengini tüccar ve sanayiciden aldıkları destekle Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.¹¹⁸ Erkene alınarak Temmuz 1946'da yapılan genel seçimlere katılan parti 62 milletvekilliği kazanmış ve bu durum ülkede yasal olarak çok partili dönemi başlatmıştır.¹¹⁹

Aynı dönemde, özellikle Sovyetler'den gelen baskılar ve içerideki ekonomik değişimlerle birlikte, hem siyasi hem de ekonomik açıdan Türkiye Batı'ya iyice yaklaşmıştır. 1947 yılında IMF'ye üye olunmuş ve Truman Doktrini çerçevesinde yardım alınmıştır. Bunun sonrasında ortaya çıkan Marshall Planı'ndan da yararlanılmıştır. Ancak bütün bu açılımlar ve büyük sermaye çevrelerine verilen tavizler CHP Hükümeti'nin aradığı desteği

¹¹⁵ Korkut Boratav, s. 104.

¹¹⁶ A.g.e., s. 105.

¹¹⁷ Şevket Süreyya Aydemir, s. 347.

¹¹⁸ Korkut Boratav, s. 108.

¹¹⁹ A.g.e. s. 108.

bulmasına yetmemiştir. Özellikle 1948 yılında İstanbul'da toplanan Türkiye İktisat Kongresi, CHP'nin sonunu yaklaştırmıştır. Kongrede “*özel sektör yeterince güçlendiği için devletçiliğin artık işlevini yitirdiği, devletçi politikaların sürdürülmesinin Türkiye'nin iktisadi çıkarlarını zedeleyeceği*” görüşü ön plana çıkmıştır.¹²⁰ Sonuç olarak bu ve buna benzer anti-devletçi hareketler, toplumun ve ülkenin her kesiminde Demokrat Parti çevresinde toplanmaya başlamış ve hükümeti iş yapamaz duruma getirmiştir.¹²¹

Bütün bunların sonucunda, Mayıs 1950'de genel seçimler yapılmıştır. Oyların %53'ünü alan Demokrat Parti tek başına iktidara gelmiş ve CHP devrim gibi bir seçim sonucunda iktidardan düşmüştür. Bu durum, ekonomide devletçilik akımının çöküşünü de başlatmıştır. Sonuçta, İkinci Dünya Savaşı ve getirileri, 1950 yılına gelindiğinde köklü bir sistem değişikliğinin nedeni olmuştur.

Sonuç

Yukarıda da belirttiğimiz gibi İkinci Dünya Savaşı, Türkiye'ye hem siyasi hem de ekonomik olarak büyük sıkıntılar getirmiştir. Bununla birlikte savaş yıllarından faydalanmak isteyen büyük tüccar ve toprak sahipleri ortaya çıkmış ve hükümet ile aralarında gerçek bir mücadele başlamıştır. Bu durum Hükümet'in bazı önlemler almasını doğurmuş ve alınan önlemler çok ciddi sonuçlar doğurarak büyük tartışmalara yol açmıştır. Günümüzde halen dile getirilen bu tartışmaların başlangıç noktasını 1940 tarihli Milli Korunma Kanunu oluşturmuş ancak sonuçları açısından yeterli olmayan bu kanun çerçevesinde getirilen ve 1942 yılında yürürlüğe konulan Varlık Vergisi Kanunu döneme damgasını vurmuştur.

Bu kanunla ilgili olarak çok sert eleştiriler yapılmıştır. Ancak genel olarak savaş yıllarındaki duruma baktığımızda ve bu yıllardan faydalanarak zenginliklerine zenginlik katan toprak sahipleri ama özellikle büyük tüccarlara da belli yaptırımlar uygulanmasının kaçınılmaz olduğu kabul edilmelidir. Konulan kanunun uygulama çerçevesinde bazı yanlışlıklar olduğu ve bir takım haksızlıklar yapıldığı muhakkaktır ancak sertliği açısından bakıldığında devlet ile savaşa girerek ve sömürücü bir şekilde para kazanmak konusunda ısrarcı olarak, kendi menfaatlerini sonuna kadar ülke menfaatlerinin üstünde tutan bir gruba karşı da çok yumuşak tedbirler alınması beklenemez. Bu noktada yapılan eleştirilerin haklı olduğu kadar

---

¹²⁰ A.g.e. s. 111.

¹²¹ A.g.e. s. 112.

bazı haksız yanlarının olduğunu söylememiz gerekir. Özellikle anti-Yahudi bir politika izlendiği görüşü oldukça ağır bir eleştiri olmuştur.

Çoğunlukla tek taraflı yapılan eleştiriler ve büyük tüccar ve toprak sahiplerinin yaptıklarının görmezden gelinmesi, belki de yaptırımların ağırlığından ve itiraz hakkı olmamasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Aşkale sürgünleri ve burada yaşanan ölüm olayları bunların ana sebeplerindedir. Ancak burada bir daha belirtmek gerekmektedir ki, zamanın savaş koşulları ve karşı karşıya kalınan çok sıkıntılı durum Hükümetin de tahammülünü bir o kadar azaltmıştır. Özellikle Milli Korunma Kanunu'na tüccarlarca ve toprak sahiplerince hiç aldırış edilmemesi ve devlete meydan okurcasına uyguladıkları ticari politikaların devamı, durumun buralara gelmesinde çok etkilidir.

Türkiye üzerindeki baskılar ve Varlık Vergisi konusundaki eleştiriler verginin kaldırılmasıyla ya da Demokrat Parti döneminin uygulamalarıyla da sona ermemiştir. Özellikle 1951 yılında Faik Ökte'nin "Varlık Vergisi Faciası" kitabının yayınlanması ile tekrar gündeme gelen konu, bunu fırsat kollayanlar için büyük bir hazine gibi ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere Varlık Vergisi Kanunu yakın tarihte, 1992'de Rıdvan Akar'ın konu hakkındaki tezini kitaplaştırmasıyla, 1999 yılında "Salkım Hanım'ın Taneleri" filmiyle yine gündeme gelmiş ve son olarak 2009 yılında 6-7 Eylül olaylarını anlatan "Güz Sancısı" filmiyle bir kez daha tartışılmaya başlamıştır. Öyle gözükmektedir ki başka örnekler gibi Varlık Vergisi olayı da pişirilip pişirilip Türkiye'nin önüne koyulacaktır.

Ancak burada belki de en büyük haksızlık yukarıda da belirttiğimiz gibi Varlık Vergisi'nin Anti-Yahudi bir uygulama olduğunun söylenmesidir. Bu iddiaya karşı bazı örneklerle meseleye bakmak faydalı olacaktır. Mesela İspanya'dan Osmanlı'ya göç ederek hayatlarını kurtaran yahudileri anmak adına kurulan 500. Yıl Vakfı ve bu vakıfta yer alan bazı Yahudilerin görüşleri ele alınabilir. Öncelikle Vakfın kuruluş senesinde belirtildiği gibi amaç "Türk toprağını vatan seçen Musevilere kucak açan Türk milletinin insancıl yaklaşımını en geniş şekilde yurt içine ve yurt dışına duyurmak ve Musevi yurttaşlarımızın şükran ifadelerinin açıklanmasına yardımcı olmak" şeklindedir.¹²² Buna ek olarak özellikle 1992'de Heybeliada'da düzenlenen 500. yıl kutlama etkinlikleri çerçevesindeki konferansa ve buradan Prof Dr. Stanford Shaw'un yaptığı aktarımlara bakmakta yarar vardır. Stanford Shaw yaptığı bir mülakatta şu yorumları duymuş ve aktarmıştır:

¹²² Rıfat Bali, Çok Partili Demokrasi Döneminde Varlık Vergisi Tartışmaları, s. 19. http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/varlik_vergisi_tartismalari.pdf

“Bizler vatansever Türklerdik, ödememiz gerekeni memnuniyetle ödedik, herkes acı çekmeyi bekliyordu. Ancak daha fazla ödememizi istediler ama hiç paramız kalmamıştı. Diğer yandan Naziler hükümetin bizleri katletmesini veya onlara teslim etmesini bekliyordu ancak bunu yapmadılar. Yunanistan ve Avrupa'daki kardeşlerimizin çoğunluğunun aksine hayatta kaldık.”¹²³

Bu sözler belki de Yahudi karşıtlığı iddialarının acımasızlığını bir daha göstermektedir. Buna ek olarak, İkinci Dünya Savaşı döneminde Avrupa'da ve özellikle Fransa'da yaşayan Yahudilere Türk diplomatlar tarafından nasıl yardım edildiği, hayatlarının nasıl kurtarıldığını anlatan Ayşe Kulin'in “Nefes Nefese” romanını tavsiye ederiz.

Burada son bir iki örnek vermek gerekirse, ilk olarak, 29 Ocak 2012 tarihli Milliyet Gazetesi'nde çıkan Şabat Levi röportajına bir göz atmak gerekir.

“Şabat Levi 1914 doğumlu. Varlıklı bir ailenin oğlu olarak Kadıköy'de doğup büyümüş. Büyükbabasının 1898'de kurduğu züccaciye işine 1935'te başlamış. O yıldan beri de aksatmadan her gün gidip geliyor işine. 1942'den beri işin başında o var. Bu tarih tesadüf değil, Varlık Vergisi'nin yılı. Levi'nin ailesinin olağanüstü varlığı şansı olmuş; son kuruşlarına kadar ödemişler vergiyi. Böylece ne kendisi ne de babası gitmiş Aşkale'ye. Ama üç kuşaktır kazanılan ne var ne yoksa uçmuş ellerinden.”¹²⁴

Levi bunların tabii ki haksızlık olduğunu düşünüyor ancak olayın bir Yahudi karşıtlığı olmadığını da şu sözleriyle anlatıyor: “*Bizi Hitler'den kurtardı İnönü, Varlık Vergisi'ni de affettim böylece. Eğer bizi Hitler'e verseydi sabun olacaktık. Parayla hayat ölçülmez. İnönü sayesinde hayatta kaldık. Bunu unutmadım.*”¹²⁵

Varlık Vergisi'nin ırkçı bir uygulama olup olmadığı ile ilgili son bir örneğimiz yine başka bir röportajdır. Bağımsız dergisinden Şenol Çarık, varlık vergisi döneminde Maliye Müfettişi olan Cahit Kayra¹²⁶ ile bir

---

¹²³ A.g.m. s. 23.

¹²⁴ Miraç Zeynep Özkartal, “Varlık Vergisi'ni affettim çünkü İnönü bizi Hitler'den kurtardı”, Milliyet, 29.01.2012.

¹²⁵ Miraç Zeynep Özkartal, “Varlık Vergisi'ni affettim çünkü İnönü bizi Hitler'den kurtardı”, Milliyet, 29.01.2012.

¹²⁶ 1917 doğumlu. Üç yıllık maliye müfettiş muavinliğinin ardından 1941'de maliye müfettişi olmuş, 1942 ortalarında hazırlanan ve yürürlüğe giren Varlık Vergisi uygulamalarını düzenleyen bakanlığın üst kurulunda yardımcı olarak yer almış bir isim.

röportaj yapmış ve ırkçılık iddialarına açıklık getirmesini istemiştir. Cahit Kayra'nın özellikle şu sözleri dikkat çekicidir:

“Varlık Vergisi’ni tartışırken o dönemde Türkiye’nin durumunu ve savaş şartlarını hatırlamak gerekir. Bu savaşta sadece Varlık Vergisi mükelleflerinden zorla para alınmadı. Köylüden de alındı. Milyon asker hudutlarda yıllarca bekledi. Binlerle genç kömür ocağında zorla çalıştırıldı. Askerler öldü. Gençler öldü ama Türkiye ayakta kaldı.”¹²⁷

Burada önemli olan nokta, dönemin koşulları vurgusudur. Bazı söylemleri ve iddiaları ortaya atarken bize hatırlatılan, anakronizmden kaçınmaktır. Daha açık olarak bugünün değerleri ve koşullarıyla tarihi yorumlama hatasına düşmememiz gerektiğidir. Devamında Kayra, ırkçılık iddiaları ile ilgili şunları söylemiştir:

“Asıl kıstas kimlerin zengin olduğuydu. Ki dediğim gibi zaten kimlerin zengin olduğu biliniyordu. Ben diyorum ki, bunlar belirlenirken ayrıcalık yapılmadı. Varlık Vergisi dediğimiz şey, acele kimde para varsa, kimin varlığı varsa ondan para almak istiyoruz. Ayrıntılara ve rakamlara kitabımda da değindim. Ticaret Odası’nın kayıtlarındaki işadamlarının yüzde 87’si azınlık ve yabancı. Onlardan da alındı Varlık Vergisi. Gayet tabii, kimden alınacaktı ki?”¹²⁸

Bu sözleriyle konunun ırkçı bir yaklaşımla alakası olmadığını belirten Kayra, uygulamada yapılan yanlışları da kabul ederek sözlerini noktalamıştır.

Sonuç olarak, Varlık Vergisi dönemin savaş ekonomisi şartları içinde gerekli olmuştur. Çünkü savaş şartlarını fırsat bilen vurguncular Cumhurbaşkanı İnönü’nün dediği gibi “*ellerinden gelse teneffüs edilen havayı bile saklayıp karaborsada satacaklardı*” durumuna gelmişlerdir. Ancak uygulamada suiistimal ve kayırmalar yapılmadan herkesin kazancına göre sağlıklı tespitler yapılarak verginin tahsili yoluna gidilmemiştir. Dolayısıyla hata yasada değil uygulanma şeklinde ve uygulayıcıdadır demek çok da yanlış olmayacaktır. Bu görüş ışığında Varlık Vergisi yoluyla Türkiye’deki gayrimüslimlere yönelik özel bir uygulama ile zulüm yapıldığı da doğru bir değerlendirme değildir.

¹²⁷ Cahit Kayra, “Varlık Vergisi ırkçı Değildi”, görüşmeyi yapan, Şenol Çarık, 01.03.2013. <http://www.gercekgundem.com/?p=529666>

¹²⁸ Cahit Kayra, “Varlık Vergisi ırkçı Değildi”, görüşmeyi yapan, Şenol Çarık, 01.03.2013.

<http://www.gercekgundem.com/?p=529666>

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar:

A-Resmi Arşiv Belgeleri:

- BCA, Kutu: 030-0-018, Yer: 97-124-5.
- BCA, Kutu: 030-0-018, Yer: 90-23-1.
- BCA, Kutu: 030-0-001, Yer: 51-305-2.
- BCA, Kutu: 030-0-010, Yer: 8-50-9.
- BCA, Kutu: 030-0-018, Yer: 100-110-17.
- BCA, Kutu: 030-0-10, Yer: 54-353-13.
- BCA, Kutu: 030-0-010, Yer: 135-971-24.
- BCA, Kutu: 030-0-018, Yer: 100-110-14.
- BCA, Kutu: 030-0-010, Yer: 85-560-19.
- BCA, Kutu: 030-0-010, Yer: 86-569-8.
- Düstur, Milli Korunma Kanunu, Tertip: 3, Cilt: 21, 26.1.1940.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: VI, içtima: 1, Cilt: 8.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: VI, içtima: 4, Cilt: 28.
- T.C. Resmi Gazete, Sayı: 5255, 12.11.1942.

B-Gazete ve Dergi Arşivleri:

- Akalın, Cüneyt. “Varlık Vergisine Yabancı Tanıklar”. Mülkiye Dergisi, Sayı 247, 2008.
- Akşam Gazetesi, Sayı: 8682, 24.11.1942.
- Akşam Gazetesi Sayı: 8684, 24.11.1942.
- Ayın Tarihi, Sayı 108.
- Ayın Tarihi, Sayı 109.
- Cumhuriyet Gazetesi, “Varlığımızı Korumak”, Sayı:6588, 18.10.1942.
- Cumhuriyet Gazetesi“Varlık Vergisi Tatbikatına Her Tarafıta Başlandı”, Sayı: 6554, 14.11.1942.
- F. Rıfkı Atay, “Hükümet Yeni Tedbirlerini Almıştır”, Ulus, 12.10.1942.

- Necmettin Sadak, “İsmet İnönü Yandaşları Vazifeye Çağırıyor”. Akşam Gazetesi, Sayı 8664, 03.10.1942.
- Necmettin Sadak, “Bu Deveyi Biz Güdeceğiz, Bu Diyardan Biz Gitmeyeceğiz”, Akşam, Sayı: 8673, 12.10.1942.
- Necmettin Sadak, “Devlet, Yarın Zenginleri Büyük bir Gaye Uğrunda Vazifeye Çağırıyor; Gidiniz, Veriniz”, Akşam, Sayı: 8677, 16.11.1942.
- Necmettin Sadak, “Varlık Vergisinin Tatbikinde Göz Önünde Tutulacak Noktalar”, Akşam, 25.11.1942.
- New York Times, Turkish Action Condemned, New York, Eylül 1943.
- Tan Gazetesi, Başmakale, Sayı: 2635, 22.12.1942.
- Tan Gazetesi, “Milli Korunma Kanunu Tadil Ediliyor”, Sayı: 2600, 14.11.2012.
- Yunus Nadi, “Hükümet Yeni Tedbirlerini Almıştır”, Cumhuriyet, Sayı:6552, 12.10.1942.
- Zekeriya Sertel, “Varlık Vergisinin İlk Neticeleri”, Tan Gazetesi, Sayı: 2634, 18.12.1942.

İkincil Kaynaklar:

- Akalın, Cüneyt. “Varlık Vergisine Yabancı Tanıklar”, Mülkiye Dergisi, Ankara, 2008.
- Akar, Rıdvan. *Aşkale Yolcuları: Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*. İstanbul: Belge Yayınları, 1999.
- Akar, Rıdvan. *Varlık Vergisi Kanunu: Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşısı Politika Örneği*. İstanbul: Belge Yayınları, 1992.
- Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi: 1-2 c.* İstanbul: Cem Yayınevi, 1974.
- Aksanyar, Necati ve Murat Biçer. “II. Dünya Savaşında Çıkarılan Varlık Vergisinin Türk Basınında ve Kamu Oyunda Yansımaları.” Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21, Dumlupınar Üniversitesi, 2008, p. 379-400.
- Aktar, Ayhan. *Varlık Vergisi ve “Türkleştirme” Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Albayrak, Mustafa. “Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)”. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 67, Cilt 23, 2007.

- Altan, Süleyman. *Milli Korunma Müvacehesinde ilgililer le tüccar ve esnafın veci*. Ankara: Karınca Matbaası, 1940.
- Aydemir Ş. Süreyya. *İkinci Adam (cilt. II)*. İstanbul: Remzi, 1975.
- Bali, Rıfat N. *Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)-Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudiler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Bali, Rıfat N. “Çok Partili Demokrasi Döneminde Varlık Vergisi Üzerine Tartışmalar.” *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt: 28, No. 165, 1997.
- Boratav, Korkut. *Türkiye’de Devletçilik (1923-1950)*. İktisadi Düşünceler ve İktisadi Mevzuat, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF., 1962.
- Boratav, Korkut. *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002*. Ankara: İmge, 2005.
- Coşkun, Can Aktan, Dilek Dileyici ve Özgür Saraç. *Vergi, Zulüm ve İsyen*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2003.
- Güçlü, Muhammet. “Varlık Vergisi ve Ankara Uygulaması”, *Tarih İncelemeleri Dergisi XI*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1996, s. 177-186.
- Kafaoğlu, A. Başer. *Varlık Vergisi Gerçeği*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2002.
- Kıpıl, Ulaş. *Türkiye Milli İktisat Tarihi: “Devletçilik”*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2001.
- Köksal, Bilge A. *Türkiye’de İktisadi Politikanın Gelişimi (1923-1973)*. İstanbul: Binbirdirek, 1973.
- Makal, Ahmet. “65. Yılında Koruma Kanunu, Çalışma İlişkileri ve İş Mükellefiyeti”, *Tartışma Metinleri*, No.76 Ankara Üniversitesi, Eylül 2004.
- Ökte, Faik. *Varlık Vergisi Faciası*. İstanbul: Nebioğlu Yayınları, 1951.
- Özkartal, Miraç Zeynep. “Varlık Vergisi’ni affettim çünkü İnönü bizi Hitler’den kurtardı”, *Milliyet*, 29.01.2012.
- Özpolat, Mustafa. *Bütün Değişiklikleriyle Birlikte Milli Korunma Kanunu: Şerh ve Tatbikat*. Ankara, 1945.
- Pür, Hüseyin P. *Varlık Vergisi ve Azınlıklar*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2007.

- Tabakoğlu, Ahmet. *Türk İktisat Tarihi*. İstanbul: Degah Yayınları, 1986.
- Toktaş, Şule. “Perceptions of Anti-Semitism among Turkish Jews”. *Turkish Studies*, Vol. 7, 2006, p. 203-223.
- Toprak, Zafer. *Türkiye’de Ekonomi ve Toplum, 1908-1950: Milli İktisat – Milli Burjuvazi*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal, 1995.
- “Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar”. Ankara: ODTU, 1978.
- Yalçın, Osman. “Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, İstanbul: 2012.
- Yenal, Oktay. *Cumhuriyet’in İktisat Tarihi*. İstanbul: Creative, 2001.
- Zürcher, E. Jan. *Turkey: a Modern History*. London: I.B. Tauris, 2004.

İnternet Kaynakları:

- Duru, Bülent. “1941: Kıtık Yılında Milli Korunma Kanunu Uygulamaları”, *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1940-1949*, Ankara, 2008. <http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/duru1941TIDATA.pdf>
- Erkan, Hüsnü. “Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Türk Ekonomisinde Temel Dönüşümler – Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Türk Ekonomisi”. <http://www.konrad.org.tr/Wirtschaft%202007%20tr/06Erkan.pdf>
- I.Saraçoğlu Hükümeti Programı, 6. Dönem, 3. Yasama yılı, 05.08.1942. <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP13.htm>
- Kayra, Cahit. “Varlık Vergisi Irkçı Değildi”, görüşmeyi yapan, Şenol Çarık, 01.03.2013. <http://www.gercekgundem.com/?p=529666>
- Milli Korunma Kanunu, 2008. <http://www.bilgininadresi.net/Madde/18569/Milli-Korunma-Kanunu>
- Milli Korunma Kanunu. http://www.jeodezi.ktu.edu.tr/Arazi_Mevzuati/3780.pdf
- Silahlı, Jibid, ve Duygu Çol. “Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül Olayları”. <http://mimoza.marmara.edu.tr/~mtekce/eco272/67eylul.pdf>
- Uras, Güngör. “Varlık Vergisi ‘Karalama’ aracı oldu”. *Milliyet*, 1999. <http://www.milliyet.com.tr/1999/12/30/yazar/uras.html>